ARTIKELEN

De huishoudenssituatie van niet (meer) gehuwde ouderen

Hanna van Solinge *

Het alleenwonen onder ouderen is in korte tijd sterk toegenomen. Vormde in 1960 18% van de ouderen boven de 65 jaar een eenpersoonshuishouden, in 1990 was dat al 31%. Niet alleen procentueel gezien is er sprake van toename, ook in absolute zin groeit het aantal alleenwonende ouderen opzienbarend. Deze trend heeft de belangstelling van politiek en beleid getrokken. De huishoudenssituatie van ouderen blijkt namelijk een belangrijke rol te spelen bij de vraag naar en het gebruik van collectieve zorgvoorzieningen. Ouderen zonder huisgenoten maken meer gebruik van zorgvoorzieningen, al dan niet als aanvulling op informele hulp van personen buiten het huishouden (Huijsman, 1990; Vollering, 1991). In dit artikel zal worden ingegaan op de huishoudenssituatie van ouderen (65-plussers) en op factoren die van invloed zijn op verschillen in hun huishoudenssituatie. Er zal speciale aandacht worden besteed aan de situatie van niet (meer) gehuwde ouderen. Dit zijn de nooit-gehuwde, de gescheiden en de verweduwde ouderen. Centraal staat de vraag welke factoren een rol spelen bij de verklaring van het al dan niet alleenwonen door niet (meer) gehuwde ouderen.

Ontwikkelingen

In de na-oorlogse periode zien we onder ouderen een sterke opkomst van het zelfstandig alleen wonen (Nollen-Dijcks, 1989). Deze ontwikkeling heeft zich overigens ook in de ons omringende landen voorgedaan (Keilman, 1987). Volgens sommige auteurs kunnen de veranderingen in demografisch gedrag die aan deze ontwikkelingen ten grondslag liggen, worden gezien als een afspiegeling van veranderingen in normen en waarden in de westerse samenleving, waarbij in toenemende mate belang wordt gehecht aan realisering van individuele doelen (Lesthaeghe, 1983; Lesthaeghe en Meekers, 1986). Dit manifesteerde zich onder andere in een 'nuclearization' van huishoudens (Kobrin, 1976) of 'gezinsindividualisering' (Kooy, 1977). Niet-gezinsleden, zoals ouders, ongehuwde broers en zusters en huispersoneel, verdwijnen geleidelijk uit de gezinshuishoudens.

Zoals blijkt uit tabel 1 zijn deze ontwikkelingen sterk van invloed geweest op de huishoudenssituatie van niet (meer) gehuwde ouderen. We zien een opvallend sterke toename van het aandeel ouderen dat alleen woont en een opmerkelijke daling van het aandeel ouderen dat woont met anderen, als hoofd van een huishouden of als lid. Met name het samenwonen met verwanten (zoals bij voorbeeld samenwonende broers en zusters en ouderen die inwonen bij één van de kinderen) heeft aan betekenis ingeboet. Ook het verschijnsel dat ouderen als personeel deel uitmaken van een huishouden komt men in 1990 niet meer tegen.

* Ir H. van Solinge is als onderzoeker verbonden aan het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, postbus 11650, 2502 AR Den Haag, ☎ 070 - 3 56 52 44, fax 070 - 3 64 71 87.

51231

Tabel 1 Huishoudenssituatie van niet (meer) gehuwde ouderen (65+), 1960 en 1990

	1960	1990
Hoofd huishouden		
een-ouder gezin	12.6	4.9
niet-gezinshuishouden	10.4	4.4
Lid huishouden		
woont met verwanten	23.1	5.6
woont met anderen	4.5	2.3
Eenpersoonshuishouden	35.1	66.2
Instituut	15.5	16.6a
Totaal	100	100
N (*1000)	532	869

Bron: Volkstelling 1960; WBO 1989/90 (gewogen gegevens)
a Schatting op basis van de leeftijdsverdeling in 1987 (Van de Stadt en Bieseman, 1990)

Theoretische achtergronden en hypothesen

De afgelopen decennia is er nog al wat literatuur verschenen, waarin getracht wordt een verklaring te geven voor de snelle opkomst van het alleenwonen. Hierbij wordt wisselend een accent gelegd op demografische (Kobrin, 1976), economische (Michael et al, 1980) dan wel sociaal-culturele factoren (Lesthaeghe, 1983; Lesthaeghe en Meekers, 1986). In een toenemend aantal studies worden elementen uit bovengenoemde invalshoeken geïntegreerd, waarbij gebruik gemaakt wordt van noties ontleend aan de rationele keuzetheorie ter verklaring van verschillen in huishoudenssituatie tussen groepen individuen (Mutchler en Burr, 1991; Wolf et al, 1990; De Jong Gierveld et al, 1991; Wils en Wolf, 1992). In de gehanteerde verklaringsmodellen wordt de huishoudenssituatie van individuen opgevat als resultaat van een keuzeproces, waarbij individuele doelstellingen een richtinggevende functie vervullen. Individuen streven naar een maximale realisatie van hun doelstellingen, maar door het optreden van restricties (beperkende factoren) worden ze gedwongen keuzen te maken en kunnen zij hun doelstellingen nooit ten volle realiseren. In dit artikel wordt aangesloten bij bovengenoemde theoretische oriëntatie. Er wordt uitgegaan van de veronderstelling dat de actuele huishoudenssituatie van de oudere kan worden opgevat als het resultaat van een keuze tussen enerzijds de voorkeur voor privacy en onafhankelijkheid en anderzijds de voorkeur voor gezelschap, verzorging en het delen van huishoudelijke taken.

De situatie van nooit-gehuwden verschilt op essentiële punten van die van ooit-gehuwden (weduwen en gescheidenen). Zij die (op oudere leeftijd) hun partner hebben verloren door echtscheiding of verweduwing blijven voor het merendeel alleen achter. De kans dat er op dat moment nog kinderen in het huishouden aanwezig zijn is gering bij de huidige sterftecijfers en het patroon van uit huis gaan van kinderen (Baanders, 1992). Deze groep ouderen staat voor de keuze tussen het blijven voeren van een eigen huishouding als alleenstaande of deel uitmaken van een huishouden van anderen, door bijvoorbeeld het aangaan van een nieuwe relatie of het intrekken bij kinderen. Niet alleen is het intrekken bij kinderen weinig populair, ook de hertrouwkansen zijn voor deze groep ouderen zeer klein. Het ligt dan ook voor de hand dat de meeste ooit-gehuwde ouderen alleen zullen blijven wonen.

De achtergrondsituatie van nooit-gehuwden is anders. Deze groep heeft op een heel ander moment (zowel historisch gezien, als in de levensloop) een keuze moeten maken tussen het blijven of gaan voeren van een eigen huishouden of het gaan of blijven deel uitmaken van een huishouden van anderen. Tot de Tweede Wereldoorlog was het voor personen die niet trouwden niet gebruikelijk om een eigen huishouden te stichten (Van Emde Boas en De Jong Gierveld, 1976; Franssen en Van Heezik, 1987). Mede door het ontbreken van geschikte en betaalbare woonruimte bleven ongehuwden vaak tot op hoge leeftijd deel uitmaken van het ouderlijk huishouden. Veelal werd na het overlijden van de ouders het huishouden voortgezet met andere ongehuwde verwanten. Op grond van het bovenstaande verwachten we dat alleenwonen relatief meer voorkomt bij ooit-gehuwden. Wanneer er sprake is van wonen met anderen, verwachten we bij beide groepen een ander patroon. Ooit-gehuwden zullen vooral met kinderen wonen, terwijl nooit-gehuwden vooral met verwanten (anders dan kinderen) wonen (hypothese 1).
Uit opinie-onderzoek komt naar voren dat ouderen grote waarde hechten aan privacy en zelfstandigheid. Het zelfstandig wonen en onafhankelijk zijn van kinderen wordt als meest wenselijk ervaren, zowel voor ouderen in het algemeen als voor zichzelf (Day, 1985; Interview, 1992; Van den Brekel en Moors, 1992). Het ligt voor de hand dat ouderen zullen trachten hun zelfstandigheid zo lang mogelijk te handhaven. In hoeverre men in staat is deze doelstelling daadwerkelijk te realiseren wordt in hoge mate bepaald door de grenzen gesteld door maatschappelijke en individuele beperkingen (restricties) en is afhankelijk van de hulpbronnen (resources) die de oudere ter beschikking staan.
Gezien de traditionele rolverdeling in het gezin, waarbij mannen verantwoordelijk zijn voor de inkomensverwerving en vrouwen voor huishoudelijke arbeid en zorgarbeid, veronderstellen we dat de huidige generatie oudere mannen slechter is toegerust voor het zelfstandig voeren van een eigen huishouden als alleenstaande dan vrouwen. Mannen zullen eerder kiezen voor het opgeven van het alleenwonen, bijvoorbeeld door opname in een verzorgingshuis of het intrekken bij één van de kinderen. Daarbij hebben mannen betere mogelijkheden om het alleenwonen op te heffen door het aangaan van een nieuwe relatie. De huwelijksmarkt voor ouderen kent voor vrouwen veel sterkere restricties dan voor mannen. In de periode '85-'89 bijvoorbeeld waren de hertrouwkansen van mannen ca. acht maal hoger dan die voor vrouwen. Op grond hiervan verwachten we dan ook een geringer aandeel alleenwonenden onder verweduwde en gescheiden mannen dan onder verweduwde en gescheiden vrouwen (hypothese 2).

Het beschikken over voldoende financiële hulpbronnen is een voorwaarde voor het voeren van een eigen huishouding als alleenstaande. Onderzoek in onder andere de Verenigde Staten en Duitsland laat zien dat er een relatie bestaat tussen de hoogte van het inkomen en alleenwonen (Carliner, 1975; Michael, 1980; Goldscheider en Jones, 1989; Börsch-Supan, 1991). Nederland onderscheidt zich in zekere zin van deze landen door een hoog voorzieningenniveau (AOW en huursubsidie). Het is in principe voor iedere oudere financieel mogelijk om alleen te gaan of te blijven wonen. Op grond hiervan veronderstellen we dat de invloed van de hoogte van het inkomen van de oudere op het alleenwonen gering is (hypothese 3).
De capaciteit van zorgvoorzieningen in de regio waar de oudere woont en de druk op deze voorzieningen is een belangrijke keuzebeperkende factor. Uit diverse onderzoe-

ken, zowel in het buitenland (Doty, 1992) als Nederland (Knol, 1989; Woutersen, 1991) blijkt dat bij een ruimer aanbod van zorgvoorzieningen (zoals verzorgings- en verpleeghuizen) een groter deel van de ouderen van deze voorzieningen gebruik maakt. Bovendien is in deze regio's de gemiddelde gezondheidstoestand van de 'gebruikers' beter. Met andere woorden: een tekort aan capaciteit zou kunnen inhouden dat ouderen meer en langer alleenwonen. In ons onderzoek verwachten we dan ook een negatieve samenhang tussen de toereikendheid van de beschikbare capaciteit aan verzorgingsplaatsen in de regio waar de oudere woont en de mate waarin ouderen alleenwonen. Hoe groter het tekort aan verzorgingsplaatsen hoe groter de kans op alleenwonen (hypothese 4).
Beslissingen omtrent het voortzetten dan wel het opgeven van het voeren van een zelfstandige huishouding, door bijvoorbeeld opname in het huishouden van één van de kinderen, vinden plaats in een normatieve context die voor specifieke sub-groepen in de Nederlandse samenleving verschillend van aard kan zijn. In sommige regio's, zoals de Achterhoek, Twente en in het gebied tussen de grote rivieren komen we opmerkelijk hoge percentages met of bij kinderen wonende ouderen tegen (Van Solinge en Esveldt, 1992). Dit regionale patroon van samenwonen met verwanten is niet nieuw, maar werd reeds meer dan twee eeuwen terug aangetroffen (Kooy, 1959; Verduin, 1985). Op grond hiervan is het gerechtvaardigd om van een traditie te spreken. Ouderen die wonen in een gebied waar het samenwonen tussen generaties (volwassenen) meer voorkomt, kiezen wellicht meer voor het samenwonen met één van de kinderen. In deze streken is de kans op alleenwonen geringer (hypothese 5).

Data en methode

De gegevens voor dit onderzoek zijn ontleend aan het door het CBS uitgevoerde Woning Behoeften Onderzoek (WBO) 1989/90. De totale steekproef bestaat uit 54.000 (privé-)huishoudens. Voor onze studie selecteerden we alle niet (meer) gehuwde ouderen voor wie alle relevante gegevens aanwezig waren. De deelsteekproef bestond uit 3499 niet (meer) gehuwde ouderen. Van deze ouderen zijn, naast sociaal-demografische basisgegevens, ook gegevens bekend over onder andere de hoogte van het inkomen en inkomensbronnen, omvang en samenstelling van het huishouden, woonplaats en verhuisgedrag. Tevens is van iedere oudere bekend met welke andere personen hij/zij het huishouden deelt. Aan de data-set is een variabele toegevoegd die inzicht geeft in het tekort of overschot aan capaciteit (per 1000 inwoners van 65 jaar en ouder) in verpleeghuizen in de regio waar de oudere woont. Voor de constructie van deze variabele is gebruik gemaakt van gegevens ontleend aan Relou (1987, pag. 57). Bij de empirische analyse is gebruik gemaakt van logit-analyse ter verklaring van het al dan niet alleen wonen door niet (meer) gehuwde ouderen [1].

Resultaten

Beschrijvende analyse. In 1990 was 43% van de ouderen (65-plussers) niet of niet meer gehuwd. Onder hen zijn vrouwen en ooit-gehuwden in de meerderheid. De overgrote meerderheid van de niet (meer) gehuwde ouderen woont alleen. Degenen die met anderen wonen, wonen met familieleden (voornamelijk kinderen) of met een vaste partner. Een te verwaarlozen deel woont met anderen dan familie.
Alleenwonen komt, evenals het wonen met een partner of familie niet onder alle groepen evenveel voor (tabel 2). Mannen, nooit-gehuwden en ouderen in de oudste en jong-

ste leeftijdsgroep wonen relatief minder vaak alleen. Het wonen met een vaste levenspartner komt vooral bij jongere ouderen voor; terwijl ouderen in de hoogste leeftijdsgroepen, wanneer zij niet alleenwonen, met name met kinderen wonen. Het gevonden leeftijdspatroon is in overeenstemming met resultaten uit buitenlands onderzoek. Ook in andere landen, zoals Canada, Engeland en Italië komt het wonen met of bij kinderen relatief veel voor in zowel de jongste als de oudste leeftijdsgroep (Beland, 1987; Dale et al., 1987; Wolf en Pinnelli, 1989). Het ligt voor de hand dat het bij de jongere ouderen vooral gaat om kinderen die het ouderlijk huis nog niet hebben verlaten. De aanwezigheid van een relatief groot aandeel hoogbejaarden dat met kinderen woont, is minder eenduidig. In bovengenoemde studies wordt gesuggereerd dat dit verschijnsel kan worden toegeschreven aan de met de leeftijd toenemende zorgbehoevendheid die ouderen er in toenemende mate toe kan brengen het zelfstandig voeren van een huishouden op te geven, bijvoorbeeld om met kinderen te gaan wonen.

Tabel 2 Huishoudenssituatie van zelfstandig wonende niet (meer) gehuwde ouderen (percentages)

	alleen	woont met partner	woont met kind of ouder(s)	woont met familie (anders dan kind of ouder)	woont met niet verwant persoon	totaal (N *1000)
Totaal	79	4	10	5	2	100 (728)
Geslacht						
mannen	69	11	9	8	3	100 (157)
vrouwen	82	2	10	4	1	100 (570)
Burgerlijke staat						
nooit gehuwd	67	6	2	21	5	100 (113)
gescheiden	81	9	5	1	3	100 (59)
verweduwd	81	3	12	2	1	100 (556)
Leeftijd						
65-69	76	7	11	5	3	100 (190)
70-74	82	5	8	4	2	100 (170)
75-79	80	3	9	6	2	100 (177)
80-84	85	1	9	5	0	100 (119)
85+	75	1	17	6	2	100 (72)
Totaal (N*1000)	576	31	71	36	13	728

Bron: WBO 1989/90 (gewogen gegevens)

Het samenwonen met familie, anders dan kinderen of ouders, is een verschijnsel dat vooral bij nooit-gehuwden voorkomt. Uit onze gegevens is niet op te maken wat de exacte familierelatie tussen de leden van het huishouden is. Aangenomen wordt echter dat het in het merendeel van de gevallen gaat om samenwonende ongehuwde broers en zusters die nooit het ouderlijk huis hebben verlaten. Na het overlijden van de ouders wordt het oorspronkelijke huishouden voortgezet. De kans dat één van de kinderen het huishouden alsnog verlaat om alleen te wonen of te trouwen zijn heel gering (CBS, '78). Wat we veronderstelden in hypothese 1 lijkt hiermee ondersteund. Ooit-gehuwden wonen relatief vaker alleen dan nooit-gehuwden. Wanneer er sprake is van wonen met anderen, verschilt het patroon voor beide groepen. Ooit-gehuwden wonen vooral met kinderen, terwijl nooit-gehuwden vooral met (overige) verwanten wonen.

Uit tabel 2 blijkt eveneens dat een niet te verwaarlozen groep met een vaste levenspartner woont. Dit zijn deels ouderen die samenwonen met een partner van het zelfde geslacht, deels ouderen die na een eerste huwelijk weer een relatie zijn aangegaan, maar hebben besloten niet in het huwelijk te treden.

Verschillen tussen mannen en vrouwen betreffen met name het alleenwonen. Zoals verondersteld in hypothese 2 wonen ooit-gehuwde mannen minder vaak alleen dan vrouwen in dezelfde situatie. Dit geldt overigens ook voor nooit-gehuwden. In onze

hypothese veronderstelden we dat een dergelijk patroon het resultaat is van een gebrek aan huishoudelijke vaardigheden en zelfredzaamheid bij oudere mannen in combinatie met betere kansen op de huwelijks- en relatiemarkt op oudere leeftijd. Dit laatste vinden we ook in onze steekproef terug. Aanzienlijk meer niet (meer) gehuwde mannen (11%) dan vrouwen (2%) leven met een vaste levenspartner.

Multivariate analyse

De eerste conclusie die getrokken kan worden uit tabel 3 is dat de resultaten van de multivariate analyse met betrekking tot de opgenomen demografische variabelen min of meer in overeenstemming zijn met de bevindingen van de beschrijvende analyse. Vrouwen wonen vaker alleen dan mannen en nooit-gehuwden wonen minder vaak alleen dan verweduwden. Ouderen in de jongste leeftijdsgroep wonen significant minder alleen dan ouderen in de referentiegroep (85-plussers).

Uit onze analyse komt naar voren dat, in tegenstelling tot wat is geformuleerd in hypothese 3, ook in Nederland inkomen een effect heeft op alleenwonen. Aanvankelijk veronderstelden we dat, mede door de mogelijkheid om gebruik te maken van de Wet

Tabel 3 Resultaten van de logitanalyse ter verklaring van de kans dat een niet meer gehuwde oudere alleen woont.

Verklarende variabelen	logit coefficiënten	t-value
Constante	0.3631	2.866
Geslacht		
mannen	–	–
vrouwen	0.7988*	8.715
Leeftijd		
65-69	–	–
70-74	0.3207*	2.830
75-79	0.2976*	2.622
80-84	0.6022*	4.549
85+	0.0540	0.376
Burgerlijke staat		
verweduwd	–	–
gescheiden	0.0408	0.259
nooit gehuwd	-0.9628*	-9.331
Netto jaarinkomen		
onbekend	-0.1891	-1.914
< 15.000	–	–
15 tot 25.000	0.6808*	6.494
25 tot 40.000	1.1127*	6.073
>40.000	0.7289*	2.313
Huiseigenaar ja/nee		
huurder	–	–
eigenaar	0.2807*	2.888
Regionale capaciteit in verpleeghuizen	-0.0380*	-2.386
Regio met traditioneel hoge mate van samenwoning tussen verwanten		
nee	–	–
ja	-0.6327*	-4.932
Log Likelihood	-1869	
Chi2 (df=14)	344.7	
N	3479	
Pseudo R2	0.0844	

Bron: WBO89/90 (ongewogen aantallen)
*significant p<0,01

op de Individuele Huursubsidie, ouderen min of meer dezelfde mogelijkheden hebben om zelfstandig alleen te wonen. Dit blijkt echter niet op te gaan.
Ouderen in de hogere inkomensgroepen wonen significant meer alleen dan ouderen in de laagste inkomensgroepen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouderen in een betere financiële positie zich bij het optreden van gezondheidsbeperkingen langer kunnen permitteren om zelfstandig te wonen, omdat zij meer mogelijkheden hebben om zich met privé-zorg te omringen. Een andere verklaring hangt samen met de zogenaamde vermogenstoets die in verzorgingshuizen wordt toegepast. Bij verblijf in een verzorgingshuis wordt een eigen bijdrage gevraagd waarvan de hoogte afhankelijk is van inkomen en vermogen. Voor ouderen met een (groot) vermogen of een eigen huis is het dus financieel onaantrekkelijk om naar een verzorgingshuis te gaan, omdat zij dan snel interen op hun vermogen in. Voor ouderen (en hun erfgenamen) kan dit een overweging zijn om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen. Deze hypothese is door Greene en Ondrich (1990) getest voor de Amerikaanse situatie. Uit hun onderzoek blijkt dat ouderen met een eigen huis significant vaker alleen wonen dan ouderen in een huurhuis. Ook is de kans op instituutsopname geringer bij huiseigenaren. Naast demografische en economische variabelen zijn in het model twee omgevingsfactoren opgenomen, waarvan verwacht wordt dat ze van invloed zijn op de keuze voor al dan niet alleen wonen. Uit de analyse blijkt dat, in overeenstemming met wat is verondersteld in hypothese 4, de kans op alleenwonen groter is in regio's waar een gebrek aan plaatsen in verpleeghuizen is. Dit kan worden opgevat als een gebrek aan keuzeruimte in regio's met een capaciteitstekort. In de betreffende regio's wonen ouderen, wellicht noodgedwongen, langer zelfstandig al dan niet met hulp van gezinsverzorging of familie. Knol (1989) komt in een studie naar de samenhang tussen intramurale verzorgingscapaciteit en gebruik in een aantal Friese gemeenten tot een vergelijkbare conclusie. In gemeenten met een geringe intramurale capaciteit wonen meer ouderen alleen. Uit tabel 3 blijkt eveneens dat het wonen in een omgeving waarin het samenwonen tussen generaties een gewoner verschijnsel is, voor ouderen de kans verkleint om alleen te wonen (hypothese 5).

Conclusie

In de na-oorlogse periode is er veel veranderd in de huishoudenssituatie van ouderen in het algemeen, en niet (meer) gehuwde ouderen in het bijzonder. Hierbij is vooral de sterke stijging van het aantal eenpersoonshuishoudens opvallend. Een toenemend aandeel niet (meer) gehuwden voert een zelfstandige huishouding als alleenstaande. Deze trend die, zoals blijkt uit de resultaten van opinie-onderzoek, goed aansluit bij de wensen van de ouderen zelf, is mede het resultaat van een overheidsbeleid gericht op het voorkomen van instituutsopname door het stimuleren van het zo lang mogelijk zelfstandig wonen. De sterke groei van het aantal alleenwonende ouderen roept echter nieuwe vragen op. Uit een groot aantal onderzoeken komt namelijk naar voren dat er een verband bestaat tussen huishoudenssituatie en zorgvraag. Een sterke groei van het aantal alleenwonende ouderen zou dan tot een grotere stijging van de zorgbehoefte leiden dan alleen op basis van toegenomen aantallen wordt verondersteld. Bovenstaande is aanleiding geweest ons onderzoek te concentreren op de huishoudenssituatie van niet (meer) gehuwde ouderen. Centraal stond de vraag welke factoren van invloed zijn op het al dan niet alleenwonen van deze groep.
Uit ons onderzoek blijkt dat de kans op alleenwonen groter is voor vrouwen, voor

verweduwden en naarmate men ouder is. Mannen wonen vaker met anderen dan vrouwen. Nooit-gehuwden wonen relatief het minst vaak alleen, zij wonen vooral met verwanten. Personen in de jongste leeftijdsgroepen wonen ook minder vaak alleen. Ook economische kenmerken van ouderen zijn van invloed op de kans op alleenwonen. Deze is groter voor huiseigenaren en voor personen met hogere inkomens. Kenmerken van de omgeving waarin de oudere woont blijken tenslotte eveneens van invloed op de kans op alleenwonen. Deze is groter in regio's met een gebrek aan capaciteit in verpleeghuizen, en kleiner in regio's waar traditioneel veel samenwoning tussen ouders en kinderen voorkomt.

Wat betekent dit nu voor de toekomst? Zal het aandeel alleenwonende ouderen toenemen, of juist niet? Voor zover een gebrek aan huishoudelijke vaardigheden een restrictie vormt voor het voeren van een zelfstandige huishouding, zullen in de toekomst minder mannen hier last van hebben. Dit zou kunnen leiden tot een stijging van het aandeel alleenwonende mannen, maar wellicht niet tot een stijging van de zorgbehoefte. De toekomstige generatie ouderen heeft een betere inkomenspositie dan de huidige, waardoor men over het algemeen meer en langer alleen zal kunnen wonen. De consequentie hiervan voor de vraag naar collectieve zorgvoorzieningen is niet eenduidig, aangezien het eveneens de ouderen in betere financiële situatie zijn die meer gebruik van privé hulp maken (Vollering, 1991). Momenteel woont een relatief groot aandeel van de hoogbejaarden met of bij kinderen. Een extrapolatie van deze gegevens naar de toekomst, levert echter een te rooskleurig beeld op. Het wonen met kinderen is in de afgelopen decennia in alle leeftijdsgroepen, maar zeker ook in de oudste leeftijdsgroep sterk afgenomen. Het is derhalve niet realistisch te veronderstellen dat van de toekomstige ouderen een substantieel deel met kinderen woont. Eenzelfde argumentatie geldt voor normatieve context. Ook in streken waar samenwonen tussen generaties volwassenen meer voorkomt, neemt het wonen met of bij kinderen sterk af. Het aanbod aan intramurale zorgvoorzieningen in de regio, dat van invloed is op het aandeel ouderen dat alleen woont, zal in toekomst eerder krapper dan ruimer worden. Dit kan betekenen dat ouderen meer en langer alleenwonen. Onder hen is wellicht een groep die naar alternatieve verzorgingsarrangementen zal uitzien, zoals bijvoorbeeld groepswonen voor ouderen. Momenteel is maar een zeer klein deel ouderen hierin geïnteresseerd (Van den Brekel en Moors, 1992). De toekomstige ouderen, die meer ervaring met leefvormen anders dan het gezin hebben, zullen wellicht meer animo voor dergelijke woonvormen tonen.

Noot

1. Zie Fox (1984) voor een handzame inleiding in het gebruik van logit-analyse.

Abstract

This article focuses on the historical change and the determinants of variation in living arrangements of the elderly in the Netherlands. Special attention is paid to the household structure of unmarried elderly persons. The main issue concerns which factors play a role in explaining whether or not unmarried elderly persons live alone. The results of a study on the living arrangements of the elderly in the 1990s are described. The data used for this study are drawn from the 1989/90 Housing Demand Survey (WBO) carried out by the Netherlands Central Bureau of Statistics (NCBS). The sample contains approximately 54,000 Dutch households.

Literatuurlijst

Baanders, A.N., *Uit huis gaan van jongeren. Veranderingen sinds 1950.* In: Huishoudstudies. 1992, 1/1 pp. 14-21.

Beland, F., *Multigenerational households in a contemporary perspective.* In: International Journal of Aging and Human Development. 1987, 25/2, pp. 147-166.

Börsch-Supan, A., *The choice of living arrangements in Germany. Paper prepared for the European population Conference.* Paris 21-25 October 1991.

Brekel, H. van den en H. Moors, *Opvattingen over de positie van ouderen en aspecten van vergrijzing.* In: Bevolking en Gezin, 1992/3. pp. 51-76.

Carliner, G., *Determinants of Household Headship.* In: Journal of Marriage and the Family. 1975, 37/1, pp. 28-38.

CBS, *Huwelijk- en hertrouwtafels.* 1978, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dale, A., M. Evandrou en S. Arber, *The household structure of the elderly population in Brittain.* In: Ageing and Society. 1987, 7, pp. 37-56.

Day, A.T., *'We can manage' expectations about care and varieties of family support among persons 75 years of age and over.* 1985, Melbourne: Institute of Family Studies.

Doty, P.J., *The oldest old and the use of institutional long-term care from an international perspective.* In: R.M. Suzman et al (eds) The oldest old. 1992. New York/Oxford: Oxford University Press.

Fox, J., *Lineair statistical models and related methods with application to social science.* 1984, New York: John Wiley and Sons.

Franssen, A. en N. van Heezik, *Ongehuwd bestaan: ongehuwde vrouwen in de jaren vijftig.* 1987, Amsterdam: SUA.

Goldscheider, C. en M.B. Jones, *Living arrangements among the older population: constraints, preferences and power.* In: Goldscheider, F.K. and C. Goldscheider (eds) Etnicity and the New Family Demography: Living arrangements and intergenerational financial flows, 1989. Boulder/San Fransisco: Westview Press, pp. 75-92.

Greene, V.L. en J.I. Ondrich, *Risk Factors for Nursing Home Admission and Exits: a Discrete-Time Hazard Functon Approach.* In: The Journal of Gerontology. 1990, Vol. 5, no. 6, pp. 250-258.

Huijsman, R., *Model van voorzieningen voor ouderen.* 1990, Dissertatie Rijksuniversiteit Limburg.

Interview, *Opinie-onderzoek ouderen.* 1992, Amsterdam: Bureau Interview.

Jong Gierveld de, J., A. Liefbroer and E. Beekink, *The effect of parental resources on patterns of leaving home among young adults in the Netherlands.* In: European Sociological Review. 1991, 7/1, pp. 55-71.

Keilman, N.W., *Recent trends in family and household composition in Europe.* In: European Journal of Population. 1992, 3/3-4, pp. 297-325.

Knol, H.R., *Lokale achtergronden van vraag en aanbod van verzorgingstehuizen.* In: Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie, 1989/20, pp. 189-195.

Kobrin, F.E., *The primary individual and the family: changes in living arrangements in the United States since 1940.* In: Journal of Marriage and the Family. 1976, 38/2, pp. 233-239.

Kooy, G.A., *Oude samenwoning op het nieuwe platteland.* 1959, Assen: Van Gorcum.

Kooy, G.A., *Het modern-westers gezin.* 1977, Deventer: Van Loghum Slaterus.

Lesthaeghe, R., *A century of demographic and cultural change in Western Europe: an exploration of underlying dimensions.* In: Population and Development Review. 1983, 9, pp. 411-435.

Lesthaeghe, R. en D. Meekers, *Value change and the dimensions of familialism in the European Community.* In: European Journal of Population. 1986, 2, pp. 225-268.

Michael, R.T., V.R. Fuchs en S.R. Scott, *Changes in the propensity to live alone: 1950-1976.* In: Demography. 1980, 17/1, pp. 39-53.

Mutchler, J.E. en J.A. Burr, *A longitudinal analysis of household and nonhousehold living arrangements in later life.* In: Demography. 1991, 28/3, pp. 375-390.

Nollen-Dijcks, J.B., *De toename van het aantal eenpersoonshuishoudens in de periode 1981-1985; een analyse van maatschappelijke en demografische effecten.* In: Supplement bij de Sociaal-economische Maandstatistiek. 1989, 3, pp.19-26.

Relou, N.W. et al., *Vergrijzing in Nederland.* 1987, Delft: INRO-TNO.

Van Emde Boas, C. en J. de Jong Gierveld (eds), *De ongehuwden.* 1976, Baarn: Bosch en Keunig NV.

Van Solinge, H. en I. Esveldt, *De huishoudenssituatie van ouderen: implicaties voor zorgvoorzieningen.* In: Bevolking en Gezin. 1992/2, pp. 67-91.

Verduin, J.A., *Het gezin in demografisch perspectief.* In: G.A. Kooy (ed.) Vier eeuwen gezin in Nederland. 1985, pp.69-110 Assen/Maastricht: Van Gorcum.

Vollering, J.M.C., *Care services for the elderly in the Netherlands.* 1991, Amsterdam: Tinbergen Instituut. Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam.

Wils, A.B. en D.A. Wolf, *Varieties of independent living: older women in the Netherlands.* 1982. In: Genus. 1992, XLVIII, 1-2, pp. 183-197.

Wolf, D.A, en A. Pinelli, *Living arrangements and social networks of older women in Italy.* In: Research on Aging. 1989, 11, pp. 354-373.

Wolf, D.A., T.K. Burch, en B.J Matthews, *Kin availibility and the Living arrangements of older unmarried women: Canada 1985.* In: Canadian Studies in Population. 1990, 17/1, pp. 49-70.

Woutersen, C., *Regionale verschillen in het gebruik van verzorgingshuizen door ouderen.* 1991, RUU: Vakgroep Toegepaste Geografie en Planologie (Verslagen van leeronderzoek G&P).